

СЛУЧАЈ ВИСЛАВА ШИМБОРСКА

У књижевности се ретко догађа да песник пише непрекидно преко шездесет година, а да написано стане у једну књигу средње величине, тј. обима око 350 страница. Као у случају полске нобеловке Виславе Шимборске која је у просеку објављивала збирку песама сваких десет година – укупно једанаест збирки. Поред поезије писала је и о књигама. Односно о књигама о којима други нису хтели да пишу, а које су стизале у редакцију часописа *Књижевни животи* у Кракову, у коме је радила као секретарица редакције, како је пре скоро пола века изнела у једном интервјуу, док су те књиге наводиле на веома корисна и оригинална сагледавања низа занимљивих ствари нашег света. Те своје текстове, које неки критичари називају фелтонима, а неки есејима, објављивала је у часопису *Књижевни животи* и у *Газети виборчој*, као и у четири тома под заједничким насловом *Необавезна лектира*. Након њене смрти 2012. године објављени су у једном тому на 847 страница. Што није необично, с обзиром на то да је пре поезије почела да пише кратку прозу и себе видела као прозног писца. Међутим, њен колега писац Адам Влодек убедио ју је да није прозни писац, јер никада неће бити у стању да напише роман, а да у њеним кратким прозама има више поезије него прозе. Што је прихватила и по свој прилици због тога се није покајала.

Поред фелтона волела је да пише писма. Као секретарица редакције краковског часописа *Књижевни животи* свакодневно је обавештавала писце који су слали своје текстове часопису да ли ће бити објављени или неће и због чега. Млађе је убеђивала да због тренутног необјављивања не престану да пишу и на шта приликом писања да обраћају већу пажњу. Тога се из разговора са њом о својој првој песми „Музика” сећа и Адам Загајевски. С обзиром на послератну несташицу папира и то да као студент није имао писаћу машину, песму је написао руком и предао је секретарици, која је песму дала на читање уреднику поезије, који је није одредио за објављивање и папир с песмом згужвао и бадио. Тако да је Адам од своје прве песме упамтио само наслов. Како је поменута писма Шимборска писала на писаћој машини у два примерка с индигом, касније је нека сачувала и објављивала у својим књигама. Била је веома захвална познатим писцима који су своје песме слали часопису у коме је радила у рукопису. Обично су после објављивања бацани, јер се

редакција часописа *Културни живої* налазила само у једној просторији и није било места за чување рукописа. Она их је сакупљала и крајем сваке године односила у Архив Јагелонске библиотеке, захваљујући чему су сачувани.

Шимборска није лак песник, међутим код нас, захваљујући преводима Петра Вујичића и мојим, као и у многим другим земљама такорећи у целости је преведена, омиљена и читана, а поводом стогодишњице њеног рођења широм света биће слављена.

Рођена је 1923. године у Курњику близу Познања или у западној Пољској, одакле се њена породица преселила у Краков, где је отац од уштеђеног новца, управљајући имањима аристократске породице Замојски у Татрама, у ширем центру у Кракову купио кућу у којој су становали а део изнајмљивали, с обзиром на скромну очеву пензију. У тринаестој години Вислава је изгубила оца. Наставила је да живи са мајком и старијом сестром Навојом. У близини куће ишла је у основну школу и Средњу девојачку школу реда урсунки, насталог у Италији у XVI веку, а у Пољској прихваћеног 1857. године. Све време рата Немци су заузимали њихову кућу, а оне су живе у једнособној летњој кухињи у дворишту. Нису се вратиле у кућу ни након ослобођења. Уместо Немаца у њу су смештени Пољаци, заслужнији од њих, мада је Вислава од шеснаесте године радила на шалтерима краковске железничке станице и била изложена бројним опасностима, које је чудом избегла. Удавши се за писца Адама Влодека преселила се у Дом писаца у Крупњичој 22, добивши као и већина писаца собу 3 x 3 м у троспратној згради, пројектованој у виду ћириличног слова Г. На сваком спрату су имали заједничко купатило и тоалет. У приземљу је била менза, која је писцима обезбеђивала само ручак. За доручак и вечеру су се снабдевали чекајући од поноћи у редовима по малобројним продавницама.

Вислава и Влодек разишли су се после четири и по године заједничког живота. Он је добио стан и поново се оженио млађом песникињом. Она је остала у Дому писаца. После двадесетак година становања у њему добила је гарсоњеру у Улици 18. јануара, стан 89, на шестом спрату без лифта, у којој је остала до 1982. године. Онда је добила мали двособан стан у Хоћимској улици број 19, која је излазила на Улици Јуљуша Леа, у којој је становао Корнел Филопович, љубав њеног живота, са којим је била у вези од 1968. до његове смрти 1990. године – мада се нису венчали, нити су становали заједно, нити су имали децу. Када је 1996. добила Нобелову награду купила је већи двособан стан у Пјастовској 46, у једном од новијих краковских насеља, који је реновирала у двоипособни. Тако да је коначно имала „салон”. После смрти оставила је стан пољским писцима који долазе у Краков и нису у стању да плаћају хотел, као и писцима који се јаве на конкурс, који подразумева једномесечни боравак, стипендију и научно бављење њеним животом и књижевним стваралаштвом. Те стипендије већ су користиле две моје ауторке: Агњешка Клос и Алдона Копкјевич.

Од 1996. године плаћа и кирију краковског Удружења пољских писаца. На основу њеног тестамена основана је и Фондација „Вислава Шимборска”, на чијем је челу њен секретар Михал Рушинек, између осталог аутор књиге *Нишња обично. О Вислави Шимборској*. Фондација сваке године солидно награђује по једног пољског песника и једног пољског прозног писца. Међу песницима наградила је моје ауторе: Романа Хонета, Јакуба Корнхаузера и Малгожату Лебду.

После Другог светског рата Вислава је студирала пољску књижевност и социологију на Јагелонском универзитету, али није завршила ниједне од тих студија. Јер, на њима у првим послератним годинама, с обзиром на владајућу идеологију, није имала много шта да научи. Због тога се бацила на самообразовање. Читала је писце и дела које је волела или „који јој нешто значајно откривају”. Од детињства је волела енциклопедије и речнике, као и научно-популарно штиво (историја, географија, геологија, биологија, ботаника, космологија...). Те области радо је пратила читајући касније и научне часописе и дружећи се с неколицином краковских научника, пратећи на телевизији канале попут „Дискаверија”.

Шимборска је редак уметник који је отворено говорио о томе шта воли а шта не воли. Рецимо, волела је воду у свим видовима и водене животиње, али и многе друге животиње и птице. Мада, не оне у зоолошком врту, патећи што су у животном затвору. Веома је волела свет природе, дрвеће и биље. Занимала су је и натприродна бића типа ђавола, анђела, сирена, вила, о којима је читала бројне књиге, а о чему нас обавештавају текстови њене *Необавезне лекције*. У складу с тим „занимао је и свет чуда, хаоса и пакла...”

Више је волела да чита него да пише. Писала је годишње 4–5 песама. Њене збирке у просеку садрже 15–25 стихова, јер је чешће за своје стваралаштво користила старинску реч стих него песму. У друштву с пријатељима волела је да попије чашу-две вотке или чашу црног вина. Јела је мало, јер деценијама храна у Пољској није се могла лако набављати. Волела је друштво, али највише до седам особа. Од ране младости страсно је пушила, прилично јаке цигарете без филтера. Волела је своје пријатеље, иако им никада није говорила да их воли. У најбољем случају то је изражавала малим, симболичним поклонима. И сама је волела да прима поклоне попут необичних играчака, магичних кугли, калеидоскопа, предмета са бувље пијаци који углавном ничему не служе. Волела је разгледнице и старе фотографије, као и да у слободно време прави колаже које је слала пријатељима и преводиоцима. Најчешће у виду честитки за Божић и Нову годину. С обзиром на то да је познајем од 1963. године, од ње сам добила двадесетак колажа-честитки. Година 1996. и 1997. излагала сам их у галеријама у Београду и Новом Саду, а сада урамљени заузимају читав зид у мојој радној соби. Непослати колажи после њене смрти нашли су се у краковском Народном музеју, који их објављује у књигама и излаже по пољским мањим градовима, основним и средњим школама... Што сама није чинила. Задовољавала се њиховим прављењем и слањем за Божић и Нову годину. Односно, није их сматрала уметничким делима, мада је још у основној школи сарађивала са Зидним новинама, илуструјући текстове других ученика.

Нимало није волела да наступа јавно, да даје интервјуе, чак да прима награде. Јер, такве ствари реметиле су њен камерни свет у коме се најбоље осећала. Тако да јој је Нобелова награда ужасно тешко пала, чак ју је називала „стокхолмска трагедија”. За разлику од других нобеловаца није давала интервјуе, није путовала, иако је првих година после Нобела примила преко двеста позива широм Пољске и света, нити је држала књижевне вечери. Тачније, после Нобелове награде одржала је две, једну у Кракову, с универзитетском професорком и пријатељицом Тересом Валас, која је постављала питања а Шимборска одговарала на њих, другу у Варшави, у

Краљевском дворцу, с Чеславом Милошем, који је такоређи све време говорио о њеној поезији, а после књижевне вечери ју је одвео у познати ресторан на тргу старог града. Међутим, у њему су се исте вечери нашли познати француски филмски глумци тако да новинари нису примећивали пољске песнике нобеловце. Што је Милоша нервирало, а Виславу радовало.

Није волела ни прославе било каквих годишњица и датума, јер није волела гужву која за њу почиње чим око ње има више од седам особа. Да би учествовала у гомили, што је каткад и привлачило, замишљала је, рецимо, да је ружа, бреза, риба, мајмун, гуштерица... Није волела ни да путује. Донекле је волела излете, на које је кренула захваљујући свом дугогодишњем животном партнеру Корнелу Филиповичу, песнику и прозном писцу, страсном риболовцу и љубитељу природе. Једином писцу који је студирао биологију. Док је он током излета претежно пецао рибе, она је трагала за печуркама, јагодама и купинама, откривала чаробни свет животиња и инсеката, који је понекад помињала и у својим песмама. После тих излета свако је одлазио у свој стан. Она је у свом бивала сама, Корнел са мајком и мачкама.

У овом набрајању шта Шимборска воли а шта не воли немогуће је изоставити да није волела канонску књижевност ни многе велике писце, као рецимо Достојевског. Посебно није волела теорију књижевности и лингвистику, јер по њој постоје због теоретичара а не због писаца, које по правилу погрешно тумаче. Никада није читала било шта написано о себи. Није проверавала како је преведена на неки језик. Сав тај материјал је предавала Архиву Јагелонског универзитета у Кракову, јер је идеја о *Сјомен-музеју* „Вислава Шимборска” никако није одушевљавала. Иако је у бити била филозофски песник, није волела филозофе, односно није се опредељивала ни за један од постојећих филозофских система према коме би сама писала о свету у коме живи. Филозофске проблеме у својој поезији изражавала је у хуморно-ироничном духу, као да крије да је добро, зло, живот и смрт уопште интересују. Песме на теме уметности или филозофије више су јој служиле ради помена постојања тих области у историји филозофске и уметничке мисли. Веома се клонила патетичног и трагичног тона у својој поезији. Тако да су досетка, хумор и иронија, најчешћа стилска средства која је користила у писању. Захваљујући томе што је била „мајстор повезивања дистанце мудраца и наивности детета”, своје песме, својеврсне филозофске трактате, претварала је у шаљиве песничке разгледнице. Мада, досетка јој није служила за забаву већ као озбиљно изражајно средство. Што се изврсно види у њеној познатој песми „Радост писања”, која је нека врста програмског трактата, по коме песник нити ствара свој свет, нити описује постојећи, већ пише о ономе што му у одређеном тренутку падне на памет:

*Значи постоји шакав свећ
над којим влада независна судбина?
Време које везујем ланцима знакова?
Вечно постојање по мом наређењу?*

*Радост писања.
Мојћносћ овековечивања.
Освећа смрћне руке.*

Јер, како она сматра, свет је толико разнородан и слојевит да се налик на реалан не може ни створити ни описати. Поезија и све друге уметности, по њој, у бити се баве појединачним, релативним стварима... Отуд је општа слика света коју Шимборска нуди у својој поезији променљива, с обзиром на то да је целовитост сматрала недостижном. И поред тога, како сматра, поезија је неопходна свету. Јер и њено фрагментарно сагледавање света открива његов дубок смисао који покушава да сажме у дефиницију, претежно у свом препознатљивом ироничном стилу: „Моја вера је снажна, слепа и безразложна. Односно, дотичући Мало, дотичемо Велико. Не постављајући себи било какве циљеве и задатке.” Што, између осталог, веома добро илуструје њена песма „Неки воле поезију”:

*Неки –
али не сви.
Чак не већина већ мањина свих.
Не рачунајући школе, где се мора,
и саме ђеснике,
јремда биће џаквих двојица на хиљаду.*

*Воле –
али се џакође воли суџа с макаронама,
воле се комџлиментџи и џлава боја,
воли се сџари шал,
воли се да се џради на своме,
воли се да се милује џас.*

*Поезију, само шџа је џо џоезија.
Само шџа је џо џоезија.
Не један колебљиви одџовор
на ово џишње већ џаде.
А ја не знам и не знам и држим се џоџа
као дављеник за сламку.*

Ужасно се осећала што су је после Нобела свуда препознавали. Да ли су то биле продавнице хране, киосци са цигаретама, продавнице у којима су се продавала средства за одржавање стана, књижаре у којима је куповала понеку књигу чија ју је тематика занимала, а којих је све мање, продавнице у којима се могу наћи ствари за поклоне дугогодишњим пријатељима, које увек треба изненадити. А још већи проблем су јој представљали предмети за тзв. лутријце, којима су се завршавале вечере код ње. Предмети су се налазили затворени у старинској кутији. Свако од присутних је извлачио број који се налазио у каубојском шеширу. Када сам била на њеној вечери 2009, извукла сам пластично лице, које је требало да се загреје у врелој води и развуче на властито лице, те да се са другом особом која је такође извукла лице на пољском води разговор пун изненађења. Пољациња која је живела у Данској испричала је како то облагање лица врелом пластиком може да буде и опасно, тј. може да се толико залепи за кожу да је приликом скидања пластике сву израђава. Тако да своје улоге нисмо одиграли. Међутим, јесте Швеђанин који је

добио упаљач за цигарете у виду револвера. Како је поред њега седела Шимборска и стално пушила, устао је и хтео да јој запали цигарету. Но, из револвера је сукнуо огроман пламен, који умало да није запалио Виславину косу. Јер штос је био у величини пламена из релативно малог упаљача. Пошто се тако нешто вероватно није догађало први пут, рекла је да ће приликом куповине тих предмета водити више рачуна, да се не догоди несрећа.

Пошто је као и наша Исидора Секулић више волела да чисти него да кува, вечеру за госте јој је годинама приређивао колега песник, Јузеф Баран, који њима никада није присуствовао. Вечере се ипак нису састојале само од пића и хране. Главни су били разговори. Разговори на одређене теме, за које се унапред озбиљно припремала, као и позвани. Посебно када је долазио Чеслав Милош, који је владао свим хуманистичким областима и могао да ћаска сатима. За њу је све то био страх и трепет.

Не сме се изоставити ни да је посебно волела да купује ствари у секондхенд продавницама. После Нобела избегавала је краковске радње и боравећи у Закопану пронашла је у једној радњи свакакве необичности: ташне, каишеве, ципеле, чарапе, свилене мараме, џемпере, блузе, капе, чак накит и књиге. Све изабрано је ставила на гомилу поред касе, јер се та роба у Пољској плаћа на килу. Таман кад је благајница почела да откуцава цену, Вислава је видела како је кроз излог фотографишу новинари. Знала је да ће се сутрадан наћи на првим страницама новина. Да ће се, кад изађе из радње, распитивати код касирке шта је купила и колико је платила робу. Наравно да ће је сви читаоци новина због тога оговарати као цицију. Стога је ишла с купљеном робом и говорила гласно: „Нека их, нека их...”

Тестаментом је одредила особу која ће након њене сахране позвати њене пријатеље и уз пиће и причу поделити им „успомене”. Пре свега накит и разне предмете које је годинама добијала. Грешком је само једној пријатељици у коверту ставила огрлицу, коју јој је ова својевремено поклонила и коју је дуго носила, те је свима била позната. На шта је пријатељица реаговала да је поклон добио на вредности с обзиром на то да га је носила нобеловка Шимборска.

Своје књиге поклањала је пријатељима за живота. Стога су све преостале завршиле у Јагелонској библиотеци. Њих могу да добију школе и школске библиотеке. Може и неко ко није био у стању да их из материјалних разлога купи. Слично је поступила и са својим станом. Оставила га је на коришћење пољским писцима.

Док је Корнел Филипович био жив ишли су у кинотеку, јер је изнад свега волела неме филмове. Улазнице за најновије филмове које је после Нобела добијала поклањала је пријатељима које ови занимају. Слично је било с позоришним представама. Није је занимало ништа даље од класике, због чега је посећивала само три краковска позоришта: Позориште „Словацки”, Народно старо позориште „Хелена Моцејевска” и Гротеску.

С обзиром на прославу стогодишњице њеног рођења дуго се размишљало како је извести, кога у прославу укључити, шта би њој одговарало. За знатижељне читаоце, научнике, преводиоце, објављује се у два тома целокупна њена поезија, тј. почетничка и соцреалистичка из првог периода, са песмама о Лењину и Стаљину, јер се зна да је припадала генерацији која без партијске легитимације није могла да се школује, да ради, да путује, чак да има искрене пријатеље. Захваљујући свом

мужу Адаму Влодеку четрдесетих година постала је члан партије и била све до 1966. године. Мада, преко партије није остваривала каријеру, није била уредник неког часописа или директор издавачке куће, нити је присвајала награде, путовала на Запад... Радећи у часопису *Културни живић* врхунац је постигла кад је поред посла секретарице редакције неколико година учествовала и у уређивању поезије. И повећавање тиража њених песничких збирки и превођење њене поезије ишло је споро. Све награде, па и Нобелову, добила је тек деведесетих година. Уместо да је радују, оне су је чиниле несрећном, јер се мењао однос према њој у граду, у земљи у којој је живела, што ју је растуживало. Није имала породицу са којом ће посећивати земље које је преводила, јер њену мајку и сестру то није занимало. Како у младости није путовала у иностранство, није научила стране језике, којима ће лако успостављати односе са страним издавачима и преводиоцима. Захваљујући Корнелу Филиповичу који је био повезан с немачким издавачима и преводиоцима, те знао немачки, боравила је неколико пута у Немачкој. Посетила је после Нобела неколико земаља захваљујући свом секретару Михалу Рушинеку, који је организовао путовања и био њен пратилац и преводилац и то у време када је завршавао студије, заснивао породицу, одгајао децу, трудио се да студентима буде занимљив предавач, да пише своју књижевност и научне радове, које захтева његова професија, теорија књижевности. И да током петнаест година секретарисања бар једном недељно одлази на главну краковску пошту и шаље њена бројна писма. Да телефоном одбија у њено име књижевне вечери по мањим градовима и школама. Посебно да одлаже називе школа с њеним именом. Да је сваки пут кад одлази у Закопане у Дом писача подучава како се користи мобилни телефон. Наравно, и да са рукописа уноси у компјутер њене нове песме и шаље их часописима, јер је свако обучавање на рачунару било узалудно. Генерацијски проблем!

Била је свесна свега, и да можда нема права да од њега тражи поменуте услуге. Међутим, није могла да нађе другу „идеалну” особу која ће много шта поменуто да обавља. И још важније – да о томе не обавештава јавност.

Сличну особу имао је и Чеслав Милош, иако је поред себе имао знатно млађу другу жену и синове, и бројне пријатеље, и оно што Вислава није имала – комуникативност и самопоуздање, мада је увек деловала весело и сигурно. Разговарајући с писцима својих биографија, помињала је да је за то захвална оцу, који је схватао природу својих кћери и усмеравао их у одговарајућем правцу, ка самосталности, коју је његова млађа ћерка – и поред извесних већих грешака у животу – постигла.